

Payızın güllü-ciçekli yayı qo-vub sazağı ile təbiətə hakim kəsildiyi, durnaların təzəcə qatarlanıb köç etdiyi bir vaxtda gəlmişdi şair bu gəlimli-gedimli, son ucu ölümlü dünyaya. Elə gedisi də həmin mövsumdə oldu... Ömür yolayıcı iki payızı birləşdirdi şairin... Bəlkə elə buna görə şairlər şairi oldu. Axi payız şairlərin fəslidir...

Varlığı ilə yoxluğu arasındaki zaman kəsiyində bəli, şairlər şairi adlandırılın Məmməd Arazdan bəhs edirəm. Bu gün 90 yaşı tamam olan Xalq şairindən səhbət açıram. Doğuluğu Şahbuz rayonunun Nursu kəndində üz tutub:

Kəndim, balacasan, çox balacasan,
Adın yox dünyanın xəritəsində.
Atilib qalmışan gözlərdən uzaq
Çaylı, baldırğanlı dağ dərəsində.

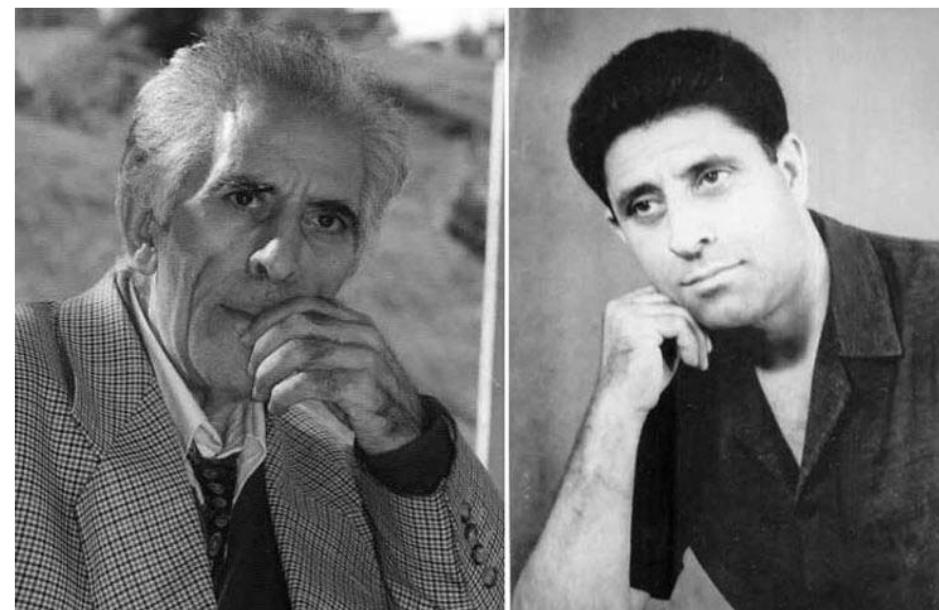
- deyən şair Nursunu bu çərçivədən çıxarıb nəinki Azərbaycana, özünün adı keçən bütün ölkələrə sijdiran şairdən... Cünki şairlik ruhunu bu kənd vermişdi ona. Çadırdaş, Toxluqaya, Motalqaya, Novlu, Götürge, Hamar Güney, Haçabənd, Kolar-xac, Şahbulaq, Təhnəli bulaq, Damla bulaq, Məzrə düzü - hər biri bir şeiriyyət ocağı olan bu yerləri qarış-qarış gəzib onlardan poetik duyğular almışdı. Bir də ki elə şairlik ruhunu aldığı, bədahətən şeir düzüb-qoşan anası Cahan xanım onun üçün bir poeziya qaynağı idi. Azərbaycan Respublikasının Əməkdar jurnalisti, publisist Flora Xelilzadə Məmməd Arazla bağlı xatirələrində yazır: "Mənim ruhumda böyük Məmməd Araz var. Məmməd Arazın anası Cahan xanım mənim bibimdir. Təhsil ala bilməsə də, sinədəftər xanım idi. Bizim nəsildə hər kəsin bir şeir dafteri var. Amma Məmməd Araz nəslimizin Xan Çinarıdır".

Şairin ata ocağı olan köhnə daxmaları, kəndin kəhər atları, həmyaşdları ilə birlikdə kotan nəğməsinə holavar qatmaları, çəpərdən üstüne qəfil su atan o güləyən qızın unudulmaz baxışları onu elinə qələm alıb bu sevimli tabloları söze çevirməyə vadar etmişdi. Və kəndi tərk edəndən sonra illərlə arzuladığı, lakin yuxusuna girməyən kend yolları, onları gəzib dolaşmaq, bir-birinə düşüb yumaq sarımaq, çoban dostlarına çadır qayalardan papaq, hər bulağından bir gile götürüb evində bir bulaq düzəltmək isteyi heç vaxt reallaşmayan şair üzünü küskünmüş kimi dağlara tutub:

Bəlkə bu yerlərə bir də gəlmədim,
Duman, salamat qal, dağ, salamat qal.
Dalımcı su səpir yoxsa buludlar?
Leysan, salamat qal, yağı, salamat qall!
- deyib kənddəki xatirələrini qələmi ilə paylaşıb, misralarla bölüşdü.

Böyük şairimiz Məmməd Arazdan söz düşəndə önce insanın nəzərində əsl vətəndaş, sonra poeziya vurğunu bir şair canlanır. Ömrünü Vətəni, xalqı üçün yaşayın, onu şam kimi əridərək Vətənin daşı olmağı özüne fəxr saydı Məmməd Araz. Onun benzərsiz Vətən sevgisi, bir arzu, bir istəklə:

Vətən mənə oğul desə, nə dərdim?!
Mamır olub, qayasında bitərdim,
- misraları ilə başlayıb,
Azərbaycan - mayası nur, qayesi nur ki...
Hər daşından alov dilli ox ola bilər.
"Azərbaycan" deyilənde ayağa dur ki,
Ana yurdun ürəyinə toxuna bilər.
və yaxud:
Nə yatmışan, qoca vulkan, səninləyəm!
Ayağa dur, Azərbaycan, səninləyəm!
Səndən qeyri biz hər şeyi böle billik!
Səndən qeyri biz hamımız öle billik!
- kimi misraları ilə milyonlarla insanı Azərbaycanın milli istiqlaliyyətinə, ərazi bütövlüyünə, ümumilikdə isə Vətən sevgisine çağırışlı ilə tamamlanır. Cünki Məmməd Araz istiqlaliyyətimiz uğrunda qılıncı qələmi ilə əvez edən əbədiyəşar sənətkarlarımızdan biri idi. Bizi üçün örnek, həm də qürurvericidir ki, böyük şairimizin Vətən sevgisi doğma kəndində mehbəbətin-

dər Heydər Əliyev xalq şairinə "Xalq şairi Məmməd Araz dövrümüzün sənət zirvəsində durur" kimi yüksək qiymət vermişdir. Ümummilli Liderin qayğısı ilə Xalq şairi Məmməd Araz hələ sağlığında Azərbaycanın Əməkdar mədəniyyət işçisi, Əməkdar incəsənet xadimi, Xalq şairi adlarına layiq görülmüş, dövlət mükafatı almış, "İstiqlal" ordeni ilə təltif edilmişdi. Bu görkəmli söz ustadının bu gün də xatirəsi əziz tutulur. Bu dəyərli fikirləri isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Məmməd Arazın 80 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında 2013-cü il 27 sentyabr tarixli Sərəncamından oxuyuruq: "Vətənpərvərlik duyguları ilə zəngin Məmməd Araz yaradıcılığı Azərbaycan poeziyasının parlaq sehifələrindən birini təşkil edir. Şairin yüksək bədii-fəlsəfi ümumiləşdirmələr-lə səciyyələnən, ləkən deyim tərzinə malik dərin içtimai məzmunlu lirikası gücünü Vətən təbiətinin gözəlliklərindən, böyük

90 yaşlı Məmməd Arazla yolayıcında...

dən başlayaraq Naxçıvanla, sonra isə Azərbaycanla bir oldu:

Sinəmdə o yerin dağ havasıdır,
Qaynar bulaqları qaynar qanımda.
Mənim ürəyimin bir parçasıdır
Doğma Şahbuzum da, Naxçıvanım da.
Məmməd Araz harada yaşamasından,
hansı ölkədə səfərdə, istirahətdə, müalicədə olmasından asılı olmayıaraq, onun Naxçıvandan dünyaya açılan bir pəncərəsi var idi. Və hər zaman deyirdi:

Mən burdan baxıram bütün aləmə,
Bu yerin qışı da yazımdır mənim.
Axaç çaylarına lal sudur demə,
Onlar min nəğməli sazımdır mənim.

Araz şairin təxəllüsü, onun yaradıcılığının ilk "qədəmi", eyni zamanda Vətən, millət sevgisinin başlanğıc nöqtəsidir. Gənc bir şairin bu təxəllüs seçməsi onun Azərbaycan tarixinin bu həsrət motivlərinə dərin üzək yanğısı ilə yanaşmasından irəli gəlir. O, bəzən Araz kimi coşur - mübarizəyə qalxır, bəzən sakitləşir - millətinin ayrıraq, ürek nisgillərinə qulaq asır, bəzənse bu sakitlikdə bu həsrətə son qoymaq üçün yollar axtarır. "Qələm gəldi elimə - Araz gəlir dilimə", - deyən şair bu həsrətini "Bu gece yuxumda Arazi gördüm", "Arazın nəğməsi", "Araz üstə çinar gördüm", "Arazın işqları", "Mən Araz şairiyəm" və sair kimi şeirləri və "Araz axır" poeması ilə böülüşür.

Məmməd Araz poeziyasında diqqəti çəkən məqamlardan biri də dağ mövzusudur. İndiyədək Azərbaycan ədəbi janrları əsasında yaranan nümunələrin heç birində arxa, kömək, ucalıq rəmzi olan dağa bu qədər müraciət olunmamışdı. Asan deyil, böyük şəhərlərdə yaşayıb onun ucqarlarının dağları bu qədər gözəl vəsf etmək. Bəlkə, bu, təbiətin baş tacı olan dağlara bir coğrafiyaçı yanaşmasından irəli gəlirdi? Axi Məmməd Araz coğrafiya müəllimi idi. Bəlkə də, ulu dədəmiz Qorqudun dağları bizlərə ata kimi təqdim etməsindən, Məmməd Arazın isə bu ata ocağına bağlılığından irəli gəlirdi:

Bu dağlar özəyi, özülü möhkəm,
Şair, qayalara, dağlara söykən!
Dağlar sevgisində bir ulu ata,
Dağlar ərköyülər atası deyil.
Dağlar dağ oyadan qıylıtları
Bütün dərələre paylaya bilir.
Daşı qartal etmək dağlara xoşdur,
Qartalın daşlığı kiçildır dağı!
Ən ağır anında dağlara danış,
Ən ali loğmandır o müdrik qoca.
Şairin mənzili sözün ünvanı idi. Bu ün-

vanda açılan süfrələrə min bir nemət yox, söz qoyuldu. O süfrənin etrafına yiğilənlər da fərqli, Məmməd Araz ruhuna, sadəliyinə, dünyagörüşünə uyğun insanlar idilər. Onları bir araya yalnız söz toplayırdı, bir-birinin ardınca düzülməklə bir millətin dünənindən, bu günündən, dərdi-sərindən, gələcək arzularından bəhs edən söz... Ele buna görə də şair:

Ötəri hay-küydən qulağım batar,
Yalançı köçəri Yalan köçəri.
Açdım ürəyimi, açdım taybatay,
Xoş gördük, doğru söz, Buyur içəri ...

- deyərək doğru, yerində deyilən, boş vədlərən uzaq olan sözə deyər verib, mən-nəviyyatca zəngin insanların cəmləşdiyi evinin qapısını onun üzüne açır. 1933-cü ilin 14 oktyabrından başlanan bir ömür yolu 2004-cü ilin 1 dekabrında bitdiyi bir yerde - yolayıcında "həyatı ilə səhbətləşən" şair:

Mən özüm bilmirəm nəçiyəm, nəyəm.
Tikdiyim bu daxma, hördüyüm budur.
Odası təptəzə, odu köhnəyəm;
Əlimdən bu gəlir, gördüyüüm budur

- deyir. Bu, şairin illərlə yazıb-yaratdıqlarını, Azərbaycan ədəbi mühitində fealiyyətini kiçiltməsi deyildi, insanlığın zirvəsində dayanan bir Vətən oğlunun təvəzükkarlığı ididi. Onun özü-özünü tərifə ehtiyacı da yox idi. Cünki qiyməti verilmiş, dəyəri bilinmişdi.

Ədəbi-bədii ərsləmin kamil bilicisi, mili poeziyamızın, xüsusiələ də Məmməd Araz yaradıcılığının vurğunu olan Ulu Ön-

tarixi keçmişimizin və milli ədəbi fikrin tükenməz xəzinəsindən almışdır".

Dövlət tərəfindən Şahbuz rayonunun Nursu kəndində Məmməd Arazın ev-muzeyinin yaradılması isə hər daşının altında Məmməd Araz yaşayan Naxçıvanda şairin ömür yoluñan verilən yüksək qiymət oldu. 2014-cü ilin 1 dekabrında - şairin anım gündə açılan muzey bir zamanlar "Bəlkə bu yerlərə bir də gəlmədim, duman salamat qal, dağ salamat qal", - deyən Xalq şairini bütün ruhu ilə Nursuya - daim xəyallarında yaşatdığı doğma Naxçıvanına qaytarıldı. Bu muzey yüz illərin çinərəsinə bərabərdir. Çünkü onun bünövrəsinə tək nəsilin deyil, bütövlükdə, Azərbaycan poeziyasının Xan Çinarı köklənib. Bu muzeyə - usaqlığının və gəncliyinin ən xoş anılarının, əlyazmalarının, kitablarının, onun haqqında xatirələrin, təliflərin əbədiləşdiyi bu üvnana illərdir ki, yüzlərlə məmmədsevərlər üz tutur, böyük şairi anır. Həm də dövlətimizin insanlara verdiyi dəyərin şahidi olurlar.

Yolayıcında 90 yaşlı Xalq şairi ilə, bax beləcə, səhbətləşib, yaddaşının bir künkündə qalanları oxucularla paylaşdım... Paylaşdıqla da düşünürəm ki, bu yolayıcı şairin ömrünü budünyalı-odünyalı edən şərti bir məkandır. Onun əbədi üvnani isə bizim qəlbimizdir...

Mətanət Məmmədova